

LBRIS

We know
books

STEJĂREL
OLARU

SPAȚIUL CELIBIDACHE

STEJĂREL OLARU este istoric și autor. Printre cărțile care i-au fost publicate se numără *Ziua care nu se uită. 15 noiembrie 1987, Brașov* (în colab., Polirom, 2003; 2017), *Cei cinci care au speriat Estul. Atacul asupra Legației RPR de la Berna (februarie 1955)* (Polirom, 2003), *Stasi și Securitatea* (în colab., Humanitas, 2005), *Agentul nostru Victor* (Polirom, 2018), *Maria Tănase. Artista, omul, legenda* (Corint, 2019), *Nadia și Securitatea* (Omnium, 2021, 2025) și *A fost ca-n filme. Cea mai mare afacere a Securității* (în colab., Omnium, 2024).

EDITURA OMNIUM
BUCUREȘTI • 2025

CUPRINS

1. Celibidache, tânărul / 11
2. Musik ohne Denken / 60
3. „Va fi mare, rege va fi!” / 93
4. Cazul Kolb / 153
5. Dindărătul Cortinei de Fier / 209
6. Între muzică, orgolii și intrigi politice / 267
7. Acum totul va fi bine / 312
8. Spațiul Celibidache / 342
9. Mulțumiri / 385
10. Index / 433

Pe 26 mai 1945, la mai puțin de o lună după capitularea Germaniei, Filarmonica din Berlin a susținut primul concert în sala cinematografului Titania-Palast din Steglitz, o suburbie din vestul orașului. Începeau astfel eforturile pentru reconstrucția culturală a unei țări în care muzica clasică fusese vehement politizată de regimul nazist.

La acest spectacol inaugural, ofițerii sovietici au intrat cu pistoalele în mână în mijlocul Uverturii operei *Visul unei nopti de vară* de Felix Mendelssohn-Bartholdy, au vorbit cu voce tare în timpul *Concertului pentru vioară în La major* de Mozart și au plecat fără să mai aștepte finalul *Simfoniei a IV-a* de Ceaikovski, încercând astfel să sfideze și să umilească fosta orchestră emblematică a celui de-Al Treilea Reich și sala plină de berlinezi iubitori de muzică.

Însă imaginea de „orchestră nazistă” pe care o moștenise Filarmonica din Berlin, nedreaptă de altfel, nu era singura stavilă pe noul drum pe care îl avea de parcurs. În vara anului 1945, filarmonica nu mai era completă, lipsind o parte dintre muzicienii. Multe partituri erau de negăsit, fiind rătăcite sau distruse, iar penuria de hârtie făcea imposibilă retipărirea lor. În haosul bombardamentelor sau pentru că au fost furate de sovietici ca pradă de război, dispăruseră și unele instrumente. Vechea clădire, situată în cartierul Kreuzberg, pe Bernburger Straße, în care muzicienii și melomanii petrecuseră mai bine de jumătate de veac, era acum o ruină. A fost distrusă pe 29 ianuarie 1944, în

timpul unui teribil bombardament al britanicilor. Când bombele cu fosfor au lovit-o, sala a ars timp de câteva ore, ca și când focul ar fi vrut să-i mistuie nu doar acoperișul și zidurile, ci și vibranta ei voce.

Wilhelm Furtwängler, dirijorul orchestrei, se afla în Elveția din ianuarie 1945. Plecase înainte de capitularea Germaniei, după ce fusese prevenit că ar putea fi arestat. Învinuit de colaboraționism și cu o reputație pe cale de a-i fi compromisă, se afla sub interdicția de a mai păși pe podium și își aștepta desfășurarea procesului de denazificare în exilul autoimpus, sperând ca ziua când va fi repus în funcție să nu fie prea îndepărtată.

Orchestra era condusă acum provizoriu de Leo Borchard*, un muzician apreciat, pe care sovieticii l-au găsit ascuns într-o pivniță din Charlottenburg, în timp ce cucereau orașul. Atunci, pentru a nu fi confundat cu un nazist din trupele de rezistență Werwolf, dirijorul și-a salvat viața cântând imnul național al Uniunii Sovietice, tare și fără greșală.¹ Nimeni nu și-a putut imagina că, după numirea în fruntea filarmonicii, provizoratul lui va fi atât de scurt, pentru că, în noaptea de 23 august 1945, a fost împușcat mortal, la doar câteva săptămâni după ce bătălia Berlinului se sfârșise. Nu de ruși, ci de un soldat american, care a deschis focul asupra mașinii în care acesta se afla, pentru că șoferul, din neatentie, nu a oprit la un punct de control. Borchard, pe umerii căruia apăsase pentru scurt timp proiectul reconstruirii filarmonicii, a murit pe loc, la doar 46 de ani.²

Alți dirijori, precum Robert Heger, din cauza apartenenței lor la Partidul Național-Socialist, nici măcar nu au fost luați în considerare de autorități ca eventuali înlocuitori ai lui Furtwängler. Prin urmare, pentru prima dată în istoria sa, Filarmonica din Berlin era cu adevărat orfană. Își pierduse în mod iremediabil

* Leo Borchard (1899-1945), muzician, dirijor. S-a născut la Moscova într-o familie germană și s-a mutat la Berlin în 1920.

casa în care își desfășurase activitatea încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, era lipsită de resurse, dar mai ales nu avea un succesor desemnat să o conducă.

Pentru că decizia numirii unui nou dirijor nu putea fi amânată, orchestra având deja programate mai multe spectacole, a fost ales pentru moment un tânăr absolvent al Staatliche Akademische Hochschule für Musik* din Berlin, necunoscut publicului, și care tocmai câștigase un concurs de dirijat organizat de Orchestra Simfonică a Radiodifuziunii din capitala Germaniei. Se numea Sergiu Celibidache, era român și avea doar 33 de ani.

Pe 29 august 1945, într-un Berlin prăbușit în ruine, și chiar în ziua în care Leo Borchard era înmormântat în cimitirul Steglitz din Bergstraße, Celibidache a dirijat concertul său inaugural cu Filarmonica din Berlin în parcul Haus am Waldsee, unde se mai organizaseră în trecut seri muzicale. Timp pentru repetiții aproape că nu a fost, iar repertoriul era impresionant: Uvertura operei *Bărbierul din Sevilla* de Gioachino Rossini, *Concertul pentru fagot* de Carl Maria von Weber, avându-l ca solist pe fagotistul principal Oskar Rothensteiner, și Simfonia *Din lumea nouă* de Antonin Dvořák.

A pășit apăsător și mândru la pupitru, iar spectatoarii au simțit o curiozitate irezistibilă față de acest tânăr a cărui vârstă contrasta cu cele mult mai înaintate ale membrilor orchestrei. Ascunzându-și emoțiile, a salutat audiența cu o siguranță ușor extravagantă și s-a întors către instrumentiști, în timp ce aplauzele se stingeau ușor. În acel răgaz de câteva secunde, publicul apucase să vadă un tânăr înalt, cu o înfățișare ascetică, dar elegantă, având o privire pătrunzătoare, tăioasă chiar, și un păr ușor cârlionțat, de o nuanță neagră-albăstrie, în cea mai bună tradiție romantică.

* Academia de Muzică din Berlin, în prezent Universităt der Künste Berlin.

Când și-a ridicat brațele, gestul inaugural al șefului de orchestră, iar bagheta a dat semnalul de începere, muzica a înghițit liniștea, împrejurând sala. Timp de aproape optzeci de minute, sunetele parcă au plutit, ca o aureolă luminoasă, dirijorul și orchestra fiind un corp viu, matur și deplin, care plăsmuia perfect fiecare acord în parte. Era un dar în semn de devotament, respect și recunoștință pe care tânărul Celibidache și orchestra sa îl ofereau acum publicului. Era noua voce a Germaniei. Era noul ei spirit.

Astfel, a început un alt capitol din istoria Filarmonicii din Berlin. Și tot atunci a debutat cariera lui Sergiu Celibidache, care se va întinde pe durata unei jumătăți de veac. În acei ani, Filarmonica din Berlin și Sergiu Celibidache au cântat prin tot felul de săli, de la cinematograful Titania, la Clubul de Hochei din Dahlem, în sala Operei sau în cea a Radiodifuziunii Haus des Rundfunks din Berlin. Între 1945 și 1954, cât timp s-a aflat la conducerea acestei orchestre, Celibidache a susținut 414 concerte pentru trupele aliate, pentru publicul local sau pentru melomanii de pe alte meleaguri, în turneele din străinătate.³ În această perioadă dificilă, între dirijor și filarmonică a fost o colaborare intensă, Celibidache lărgind repertoriul orchestrei.

Dar relația lor a fost și conflictuală. Unii dintre muzicienii cu care a lucrat l-au ridiculizat sau l-au acuzat de comportament dictatorial. Personalitatea lui era pur și simplu copleșitoare, dând dovadă de o exigență de neînduplecat, care pune la îndoială întreaga lor practică muzicală de până atunci.

Alții, dimpotrivă, au privit dincolo de excesele conduitei sale și l-au adorat, considerându-l un magician al sunetului, un vizionar, un geniu care a oferit melomanilor o muzică de o intensitate și o precizie strălucitoare, nemaiauzită până atunci. Unul dintre marii dirijori ai lumii, au spus. Poate chiar cel mai mare.

1.

CELIBIDACHE, TÂNĂRUL

Demostene Celibidache*, tânăr ofițer de cavalerie, trebuie să fi ajuns la Roman, o localitate mică din nord-estul României, pe la jumătatea lunii octombrie a anului 1906. Purta tresesele de căpitan pe umerii ținutei militare de doar două săptămâni. La 1 octombrie, Ministerul de Război îl avansase și tot atunci îi

* Demostene Celibidache (1868-1957) militar, om politic, tatăl lui Sergiu Celibidache. A absolvit Școala fiilor de militari de la Iași (1 septembrie 1884-1 iulie 1888), Școala Militară de Infanterie și Cavalerie (1 iulie 1888-1 iulie 1890), Școala de Subofițeri din Bistrița (12 octombrie 1890-30 august 1892) și Școala Specială de Cavalerie din Târgoviște (promoția a XIII-a, 1895-1896). Ca militar, a servit în cadrul mai multor unități de cavalerie. În urma manevrelor din toamna anului 1912, a fost recomandat pentru a fi decorat cu Ordinul „Coroana României” în grad de Cavaler, ceea ce s-a petrecut prin Înaltul Decret Regal nr. 7321 din 31 decembrie 1913. A fost prima sa decorație, în trecut acordându-i-se doar Medalia Jubiliară Carol I, în 1906. Încă din 1910 a fost propus să dea examenul de maior, un examen foarte dificil, care dura timp de trei zile, pe care însă nu l-a trecut. În 1914 a fost transferat la Comenduirea Pieței Iași, iar la 1 octombrie 1918 a fost trecut în rezervă, pentru limită de vârstă, cu gradul de căpitan. Între aprilie și decembrie 1920 a fost ajutor de primar la Iași și între decembrie 1920 și decembrie 1921 a fost prefect de poliție în aceeași localitate (vezi *Monitorul Oficial al României*, nr. 219, 1 ianuarie 1914, p. 9970 și Arhivele Militare Naționale Române (AMNR), Fond 3042. Direcția Cadre Învățământ (DCI), dosar 373. O scurtă prezentare a arborelui genealogic al familiei Celibidache vezi în Mihai Sorin Rădulescu, *Memorie și strămoși*, Editura Albatros, București, 2002, pp. 27-31).

comunicase ordinul de transfer de la Giurgiu în Moldova, numindu-l în funcția de comandant al Escadronului 4 Tren*. La plecare, în semn de afecțiune, comandantul și ofițerii regimentului din Giurgiu, împreună cu soțiile, i-au organizat un frumos banchet la hotelul Imperial și, la final, l-au condus cu toții până la gara Comana, unde și-au salutat camaradul pentru ultima oară.

În vârstă de 37 de ani, se însurase cu Aglae Varduca în urmă cu mai bine de un deceniu, în 1894. Aveau împreună o fiică, Maria**, și visa în continuare la o frumoasă carieră militară. Însă Demostene nu prea avea stofă de ofițer combatant, lipsindu-i abilitățile sau iscusința care l-ar fi putut evidenția pe câmpul de luptă. De-a lungul anilor, superiorii săi ba l-au apreciat pozitiv, afirmând că este un „ofițer bun”, cu autoritate și prestigiu, care „are sângele rece trebuit”, ba l-au socotit mediocru, un militar care „trebuie supravegheat, cam lăudăros și fără trebuință”, dar mai ales un „călăreț cam slab”, spre necazul său, căci își servea patria tocmai într-o unitate de cavalerie. Avea, în schimb, „simțul onoarei” și al datoriei, „curagiul opiniunii” și era „destul de patriot”, afirma în 1906 colonelul Remus Boteanu, comandantul Brigăzii 2 Călărași, cel care i-a organizat banchetul de rămas bun înaintea plecării la Roman.⁴

Demostene Celibidache s-a remarcat mai degrabă ca bun administrator. De altfel, în noiembrie 1906, la o lună după ce a ajuns la Roman, a fost lăudat cu promptitudine de noul său comandant, colonelul Mihail Stroescu, care a constatat că „în scurtul timp de o lună de când a luat escadronul în primire, am

* Corp al cavaleriei care transporta pe front, folosind convoaie de căruțe, munițiile sau proviziile unui regiment. În acea perioadă Escadronul 4 Tren avea cazarma la Roman.

** Maria Varduca (1896-1968), născută Celibidache, sora vitregă a lui Sergiu Celibidache. Maria Varduca a absolvit Facultatea de Litere și Filosofie din cadrul Universității București și s-a căsătorit cu Pericles Varduca (1893-1975), colonel de infanterie și veteran.

observat cu plăcere multă schimbare în bine în [ceea] ce privește gospodăria escadronului”.

Odată cu venirea la Roman, și-a gospodărit mai atent și viața familială. Divorțase între timp de Aglae, însă nu se știe când s-a desfăcut pe cale legală această căsătorie. Unii membri ai familiei povestesc amuzați despre acest îndepărtat episod și nu-și amintesc decât ceea ce s-a spus în casă de-a lungul timpului, și anume că într-o zi, când a simțit că-și pierde definitiv răbdarea, Demostene a luat decizia să-și abandoneze consoarta, fugind pur și simplu pe fereastră. Nu s-a mai întors niciodată.

Se cunoaște însă precis când s-a recăsătorit. S-a întâmplat la scurt timp după ce a ajuns la Roman, unde a cunoscut-o pe Maria Brăteanu*, o tânără licențiată în chimie care preda această disciplină la o școală din localitate. Cererea în căsătorie – oarecum controversată, pentru că a ridicat niște probleme de principiu la acea vreme – ar fi avut loc în timpul unui bal, unde fetele nemăritate căutau să întâlnească eventuali pretendenți. Demostene a invitat-o pe Maria la dans și, la final, și-a scos din buzunar ceasul de aur și i l-a pus în sân, ca și când ar fi vrut să-i spună că timp de pierdut nu mai are. Gestul, atât de neobișnuit, necuviincios chiar, a determinat-o pe Maria să se uite deopotrivă rușinată și îngrijorată înspre mama ei, care însă i-a făcut, discret, un semn aprobator. Demostene avea 40 de ani și trecuse printr-un divorț pe care lumea l-ar fi putut considera blamabil, dar era ofițer, iar Maria împlinea curând 30 de ani și încă nu era măritată. Prin urmare, insolența lui Demostene a fost trecută cu vederea.

Pe 30 iulie 1909, cei doi s-au căsătorit. Tocmai se sfârșise o perioadă grea pentru Demostene care, la începutul anului, pe 5 februarie, a fost trimis în fața Consiliului de Război, împreună cu căpitanul Eugen Guriță, pentru fals în materie de

* Maria Celibidache, născută Brăteanu (1878-1962), profesoară de chimie, a doua soție a lui Demostene Celibidache.

administrație militară și abuz de autoritate, fiind acuzat de neglijență în ținerea registrelor și pentru că a mânuit banii statului ca și când ar fi fost ai săi. De fapt, se considerase că, în primăvara anului 1908, nu ar fi respectat procedurile privind aprovizionarea cu lemne și furaje a escadronului. În aprilie 1909 a făcut și 30 de zile de arest, dar pe 30 mai, cu două luni înainte de căsătorie, aflându-se în fața Consiliului de Război al Corpului IV Armată, a fost achitat de toate acuzațiile. Maria, în toată această perioadă, i-a fost alături. Așa cum alături i-a stat și în anii care au urmat, indiferent cât de mult i-au încercat nevoile sau vremurile.

Este adevărat, de cele mai multe ori a trebuit să cedeze în fața lui, pentru că Demostene se pricepea de minune să-și impună punctul de vedere. De exemplu, ea, una dintre primele profesoare de chimie din Moldova, s-a văzut nevoită să-și abandoneze cariera, la puțină vreme după nuntă. A devenit casnică, nu pentru că ar fi fost lipsită de talent sau de dăruire pentru pedagogie, ci pentru că așa a vrut Demostene care, din cauza geloziei, era chinuit de sentimentul că ființa pe care o iubea petrecea prea mult timp singură, în afara gospodăriei.⁵ Dând naștere la cinci copii în primii zece ani de căsnicie, este evident că nu a mai avut cum să se întoarcă la catedră pentru a-și împlini și menirea de profesoară.

Nu se știe exact nici cât de înstăriți au fost soții Celibidache atunci când și-au întemeiat familia, dar trebuie să fi avut o situație materială bună. Demostene, bunăoară, ca militar, avea un venit de 2 000 de lei pe an și, potrivit consemnărilor făcute în dosarul lui de diferiți comandanți, poseda o „oarecare avere”, pe lângă soldă. În plus, aceștia menționau și că „nu are datorii și nu joacă cărți”, ceea ce însemna că era cumpătat și nu căzuse în păcatul ofițerilor din acele vremuri, care se împrumutau pentru a petrece nopțile în saloane, la masa de joc sau alături de doamne, în căutare de plăceri ușoare. Maria, pe de altă parte,

era fiica lui Ștefan Brăteanu, funcționar la primăria din Roman, și a Smarandei, născută Gallin, având o ascendență boierească pe linie maternă – despre un bunic al Mariei se spune că, pe la 1700, se îngrijea de viile și pivnițele domnești, având titlul de pivnicer⁶ – și destulă avere moștenită de la părinți. De altfel, peste ani, după ce regimul comunist se va fi instaurat în România, autoritățile au considerat că provine dintr-o familie „burgheză”.

Chivernisindu-se cum au știut mai bine, Demostene și Maria Celibidache au reușit să se mute într-o casă din centrul orașului, una dintre cele mai frumoase ale așezării, aflată pe strada Cantacuzino-Pășcanu nr. 4, fostă proprietate a vornicului Grigore Done, ridicată la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Legenda spune că vornicul ar fi vândut impunătorul imobil de formă patulateră, cu subsol pe două niveluri, parter și etaj, cu o scară interioară impresionantă și cu multe balcoane, unui boier al locului, pe nume Stan. Acesta, la rândul său, i-ar fi dăruit-o ofițerului de cavalerie Demostene Celibidache, în semn de recunoștință pentru că i-ar fi salvat copilul de la moarte.

Însă această poveste, care circulă și în ziua de astăzi, este născocită de oamenii locului. Imobilul aparținuse într-adevăr, la un moment dat, vornicului Done, care l-a cumpărat pe la 1825 și l-a lăsat soției după moarte, împreună cu celelalte case și pământuri. A ajuns apoi în proprietatea lui Stan, dar Celibidache nu l-a obținut gratuit de la acesta, ci l-a cumpărat, se pare cu mari eforturi. Astfel i-a declarat personal generalului Ioan Popovici, comandantul Brigăzii a 4-a Cavalerie, care a notat discuția cu Celibidache în foaia calificativă a acestuia, de la sfârșitul anului 1913: „Sunt dator să consemnez un fapt pozitiv. Căpitanul Celibidache, după întoarcerea din campanie”, a cumpărat

* Referire la campania Armatei Române în Bulgaria, care a avut loc în perioada iulie-august 1913. Potrivit informațiilor din dosarul său de militar, Demostene Celibidache nu a fost prezent în Bulgaria în această perioadă,

un imobil al dlui Stan, mare proprietar din Roman, că imobilul este pus la credit pentru jumătatea costului, iar cealaltă jumătate o plătește anual din venitul soției sale. Toate acestea, după însuși declarația căpitanului Celibidachi.⁷

Prin urmare, frumoasa și impunătoarea casă Celibidache din Roman, care a rezistat vremurilor și este cunoscută și astăzi de mai toți locuitorii orașului, a fost cumpărată printr-un credit, achitat mai mult din veniturile Mariei decât din cele ale lui Demostene. De altfel, cam aceasta este și amintirea lui Radu, unul dintre copiii soților Celibidache, care a sugerat acest lucru în anii 1950, menționând într-un document destinat autorităților vremii că „mama a avut 2 imobile, cu unul a înzestrat pe o soră, iar al doilea a fost naționalizat”.⁸

Dacă cele spuse de Demostene Celibidache comandantului său corespund adevărului, atunci tranzacția trebuie să fi avut loc începând cu luna septembrie a anului 1913, după ce s-a sfârșit campania Armatei Române în Bulgaria. Unii membri ai familiei își amintesc că au cumpărat-o cu tot cu chiriași și a fost nevoie de timp până au reușit să elibereze casa de străini.⁹

Soții Celibidache, însă, nu au apucat să petreacă prea multă vreme în noul lor cămin. În primăvara anului 1914* s-au mutat la Iași, tot din cauza carierei lui Demostene, căruia profesia de militar îi limita libertatea. În acel an, la 1 aprilie, a fost transferat

iar participarea la campanie probabil a însemnat că a fost mobilizat pentru a coordona activitățile de aprovizionare a liniilor frontului în cadrul Escadronului 4 Tren.

* În majoritatea articolelor și volumelor care tratează biografia lui Sergiu Celibidache se indică 1913 ca fiind anul când a avut loc mutarea familiei de la Roman la Iași. Însă Magdalena Celibidache, una dintre surorile mai mari ale lui Sergiu, afirmă că acest eveniment s-a petrecut în 1914. Având în vedere faptul că în acest an a avut loc și transferul lui Demostene Celibidache la Iași, credem că mutarea familiei de la Roman la Iași s-a întâmplat în anul 1914 (vezi Arhiva Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității (ACNSAS), fond Informativ, dosar 263783, vol. 1, f. 270 și AMNR, Fond 3042. Direcția Cadre Învățământ (DCI), dosar 373).

în interes de serviciu la Comenduirea Pieței Iași*, ca ajutor de comandant, și se părea că episodul petrecut în fața Consiliului de Război în 1909, chiar dacă rămânea consemnat la dosar, era dat uitării, iar el va putea continua să urce încet, dar sigur, multe dintre treptele ierarhice care i se așterneau în față.

Tocmai se terminaseră cele două războaie balcanice, dar stătea să izbucnească teribilul Război Mondial. Într-o Românie mică, cea de dinaintea Unirii din 1918, orașul Iași era al doilea centru urban al țării, cu o populație de circa 75 000 de locuitori, însă în toamna anului 1916, din cauza presiunii frontului, administrația centrală și numeroși refugiați s-au retras la Iași, supra-aglomerând localitatea. În acei ani, orașul și-a câștigat numele de „capitala de război a țării”, dar cu mari sacrificii ale localnicilor, care trăiau acum într-o penurie de alimente și se luptau cu bolile cu mortalitate mare, ce se răspândeau cu rapiditate.

Comenduirea Pieței Iași avea misiunea să se îngrijească de aprovizionarea garnizoanei, motiv pentru care Demostene nu a fost trimis pe front, ci a rămas în oraș, îndeplinind sarcini în cadrul administrației militare, care sprijinea și întreținea forțele armate combatante. În plus, dat fiind faptul că vorbea bine limbile greacă și rusă, a fost desemnat interpret pe lângă trupele ruse staționate în localitate.

Între timp, familia Celibidache continua să se mărească. Când s-au mutat la Iași, soții Celibidache aveau deja doi copii, pe Magdalena-Lucia, care s-a născut la 2 iulie 1910, și pe Sergiu-Mihai, care a văzut lumina zilei pe 28 iunie** 1912. Fiind din nou însărcinată, Maria Celibidache o va naște curând după sosirea în oraș pe Tania-Rodica, în ziua de 25 iulie 1914. Au urmat

* Comenduirea Pieței Iași era numele garnizoanei orașului, care avea atribuții de supraveghere a îndeplinirii corecte a serviciului de gardă, precum și păstrarea ordinii și a disciplinei în localitate.

** 11 iulie, după calendarul gregorian sau calendarul de stil nou, introdus în Regatul României în 1919 de guvernul condus de Ion I.C. Brătianu.

Radu-Neculai, care a venit pe lume pe 10 decembrie 1916, și Irina-Paraschiva, mezină a familiei, alintată Sonia, născută pe 13 octombrie 1919.

Sergiu Celibidache s-a născut la Roman, însă nu în frumoasa casă a vornicului Grigore Done, iar copilăria nu și-a petrecut-o în acest oraș, ci la Iași, cum obișnuia și el să spună adesea: „Sunt născut la Roman în 1912, însă mi-am petrecut copilăria la Iași și pot fi considerat ieșean”.¹⁰

Părăsind Romanul în primăvara anului 1914, Primul Război Mondial l-a trăit la Iași, însă era prea mic pentru a putea păstra în memorie teribilele amintiri ale acelor vremuri. Doar secvențe relatate în casă, peste ani, Demostene fiind cel pomenit drept personaj principal. Membrii familiei se amuzau pe seama felului tumultuos în care acesta își îndeplinise sarcinile, amintindu-și cum, spre exemplu, în seara zilei de 14 august 1916 – România tocmai declarase stare de război cu Austro-Ungaria –, „căpitanul a intrat la Cinema Sidoli și a spus să se facă lumină, vestind mobilizarea. A creat panică”.¹¹

Pentru Sergiu, Iașii copilăriei a fost Iașii interbelic, Iașii României Mari, care își căuta prosperitatea economică și își regăsea personalitatea culturală. Iașii cu ulițele și cartierele a căror liniște era risipită doar de melodiioasele clopote ale bisericilor din oraș sau ale mănăstirilor care înconjurau așezarea ca o centură duhovnicească, menită parcă să ofere localității o protecție divină. Iașii cu viile și podgoriile de pe coline, scăldate într-o lumină aparte. Iașii vechi, romantic, dar adesea zbuciumat de antisemitismul vremii – care mai târziu va căpăta forme teribile, de pogrom –, căci la începutul anilor 1920 șerpuiau pe străzile Ștefan cel Mare, Costache Negri și Lăpușneanu manifestații antisemite, instigate de politicieni de extremă

dreaptă locală, precum A.C. Cuza* sau Corneliu Zelea Codreanu**, în timp ce evreii se adăposteau în case și le fereau cu grijă. „Iașii avea o poezie inexplicabilă”, spunea Celibidache cu melancolie, „mi-aduc aminte cu așa plăcere, și cu durere în inimă, pentru că, în fond, a trecut prin niște timpuri barbare”.

Sunt anii când începe școala primară, când împreună cu prietenii, printre care se numărau Victor Angelescu și Constantin Vitzu, petrecea, în zilele de iarnă, ore întregi pe ghețuș, care nu o dată se spărgea sub ei, sau obișnuia să se furișeze în Grădina Publică, unde se țineau sărbătorile, pentru a se învârti în călușei, sărind gardul căci nu avea bani să cumpere bilet. Când, însoțit de mama sa, mergea să asculte conferințele susținute de diferite personalități culturale ale vremii în aula Universității, care, spunea el, „mi-au trezit o lume de idei”. Sau când tatăl său, foarte credincios din fire, îl ducea seara la slujbele de la Biserica Banu. Este perioada când, ca orice alt copil, era vesel, „extraordinar de simpatic”, „deștept foc” și cu care „te înțelegeai perfect”¹², cum își amintește unul dintre prietenii săi.

Treptat, în acei ani, a crescut și nivelul de trai al familiei, datorită lui Demostene, care între timp renunțase la cariera militară și „s-a băgat în politică”, spune Sergiu Celibidache. La 1 octombrie 1918 a trecut în rezervă pentru limită de vârstă, având doar gradul de căpitan, dar curând va fi numit vicepreședinte al comisiei interimare*** a orașului Iași. Începând cu

* A.C. Cuza (1857-1947), profesor universitar de economie politică la Universitatea din Iași și politician, considerat unul dintre părinții antisemitismului în România, fondator al Ligii Apărării Naționale Creștine în 1923.

** Corneliu Zelea Codreanu (1899-1938), politician de extremă dreaptă supranumit și *Căpitanul*, antisemit, fondator al Legiunii Arhanghelului Mihail în 1927, în urma rupturii dintre acesta și mentorul său, A.C. Cuza. În 1935, Legiunea își va schimba numele în Totul pentru Țară, viitoarea Mișcare Legionară din România.

*** Autoritate locală provizorie, membrii ei fiind numiți de guvern pentru a ține locul consiliului comunal până la organizarea alegerilor locale. După

24 aprilie 1920, ziua când s-a instalat noua administrație condusă de colonelul Mihai Negruzzi în calitate de primar, presa locală îl menționează și pe Demostene Celibidache drept unul dintre adjuncții acestuia sau „ajutor de primar”, cum se obișnuia a se spune atunci. A contat, spuneau ziariștii la momentul numirii sale, faptul că „a fost un admirabil gospodar în armată și e cunoscut ca un om de o rară energie”¹³. Pe la jumătatea lunii decembrie a anului 1920 își va da demisia, dar câteva zile mai târziu, pe 26 decembrie, va fi numit prefect al poliției orașului, funcție pe care o va ocupa un an, până în decembrie 1921. Din punct de vedere politic, avea susținerea partidului Liga Poporului, al cărui membru era, dar mai ales a generalului Alexandru Averescu, liderul acestei formațiuni politice, care se bucura pe atunci de considerația opiniei publice.

Funcțiile administrative pe care le-a avut la începutul anilor 1920 i-au adus din ce în ce mai multă notorietate, i-au cultivat noi relații – oficialitățile înalte de la București care vizitau capitala Moldovei poposeau acum și în casa Celibidache, invitate la un „ceai” pregătit cu mare îndemânare de doamna Celibidache – și au oferit și anumite privilegii familiei.

În timp ce noul prefect se îngrijea de ordinea publică a orașului și se lansa cu ambiție în politica locală, având din ce în ce mai puțin timp liber pentru propria familie, soția acestuia, Maria, se bucura de confortul vieții din capitala Moldovei. Sergiu Celibidache își amintește că mama sa nu făcea prea multe în casă, nici măcar mâncare, pentru că nu se pricepea, iar Magdalena, sora sa, o menționează drept „o femeie comodă”, copleșită de obligațiile de mamă, dezinteresată de gospodărie și „care lăsa totul în seama servitorilor”.¹⁴

Dintre copii, Magdalena – sau Magda, cum i se spunea în familie –, era cea mai mare, dar și cea care sădise temeinice

Primul Război Mondial, funcționarea comisiilor interimare a durat până la primele alegeri locale din România Mare, în februarie 1926.

speranțe în sufletul părinților. Pentru că era inteligentă și iubea școala, Demostene și Maria credeau că, după desăvârșirea studiilor, Magda va avea o carieră remarcabilă și o căsnicie pe măsură cu unul dintre fiii de vază ai orașului. Sergiu, pe de altă parte, era firav, iar în primii ani de viață nici măcar nu putea vorbi. „Din cauza asta, toți credeau că-s complet idiot”¹⁵, își amintește Celibidache. Dar era preferat în detrimentul lui Radu, zis și Ticu, pentru că, atunci când făceau amândoi pozne, Ticu avea de pățimit mai mult decât Sergiu în fața severului lor tată. Delicata Maria Celibidache, a cărei blândețe nu avea margini, încerca de fiecare dată să-și protejeze băieții, însă strigătele ei – „o să-i omori în bătaie, grec nebun!”¹⁶ – nu-l prea impresionau pe Demostene, care nu renunțase la cravașă nici după ce trecuse în rezervă.

Neîndoielnic, educația copiilor a avut o puternică amprentă cazonă. Însă fostul ofițer de cavalerie și-a iubit enorm familia, căreia a ținut să îi asigure o viață civilizată și comodă. Așa cum își aminteau și Sergiu, și Magda, la familia Celibidache exista mai tot timpul o fată în casă, care se îngrijea de mâncare și de curățenie, pentru că Maria Celibidache nici nu se pricepea, nici nu râvnea să dovedească vreo îndemânare în acest sens. Copiii studiau franceza cu o profesoară care îi vizita regulat și balet cu o alta, o rusoaică ce se stabilise la Iași și care îi învăța pe cei mici să danseze, nu pentru că soții Celibidache ar fi avut pentru ei astfel de planuri de viitor, ci pentru că un obicei statornicit al vremii spunea că vlăstarii familiilor mai chivernisite trebuiau să aibă oarecare noțiuni din cât mai multe domenii artistice și culturale.

Studiul muzicii a fost și el permis în casa Celibidache, căci Demostene îndrăgea această artă, dar o considera doar o îndeletnicire potrivită pentru petrecerea timpului liber, în niciun caz o profesie demnă de luat în seamă. Doi profesori, unul de vioară, celălalt de pian, erau chemați adesea la familia prefectului pentru a-i familiariza pe copii cu aceste instrumente, iar în casă

existau două pianine, una la parter, și una care primise un nemeritat loc în podul rece și prăfuit al casei, unde nici măcar nu pătrundea lumina. La cea de jos, din salon, mai cânta uneori și Demostene, fără însă a avea cunoștințe de teorie muzicală¹⁷. „Tata știa să cânte bine la pian”, spune Sergiu Celibidache. „De obicei cânta valsuri de Chopin, după ureche. Desigur, nu în tonalitatea corectă”, în timp ce pe mama sa o considera „cu totul nemuzicală. A studiat 12 ani pianul, dar nu a ajuns să fie în stare să cânte corect o gamă”¹⁸. Celibidache își mai amintește că „muzică nu ascultam, niciodată nu am avut muzică. Dar poate că așa a fost să fie... sunt foarte multe teorii că, dacă aude muzică bună de mic, copilul se consumă, iar la 20-30 de ani începe să nu se mai intereseze. Eu nu am auzit. Eu am avut toată viața sete de muzică. Mă așezam la pian și puteam să cânt ore întregi, dar nu știam să cânt nicio bucată care exista, inventam”¹⁹.

Când au apărut primele filme sonore, cei trei prieteni, Sergiu Celibidache, Victor Angelescu și Constantin Vitzu, au devenit clienții obișnuiți ai cinematografului, iar după spectacol se refugiau în casa familiei Celibidache, în pod, unde Sergiu se așeza la pian și reproducea melodiile din film, având ambiția să facă și variații pe marginea lor. „Ne distram grozav.”²⁰

Două mari pasiuni a avut Sergiu Celibidache de la o vârstă fragedă. Pianina din podul casei, cu ale cărei clape s-a jucat încă de la vârsta de 4-5 ani*, la început fără profesor, plâsmuind

* Având în vedere faptul că Sergiu Celibidache s-a mutat la Iași la vârsta de un an și nouă luni, autorul Klaus Umbach ar putea face o confuzie când afirmă că acesta a început să cânte la pian încă de pe când locuia la Roman: „Pe vremea când casa cu două etaje [...] din centrul Romanului [...] aparținea încă părinților lui Sergiu, în ea se găseau două pianе, ambele utilizate și utilizabile: unul în salonul de la parter, al doilea, mai puțin valoros și mai puțin lustruit, în pod. El fusese transportat acolo deoarece tânărul Sergiu nu mai înceta, jos, să exerseze și să zdrângănească pe el, călcându-i pe cei mai mulți membri ai familiei pe nervi cu

melodii din imaginație, și fotbalul, pe care l-a practicat în mod profesionist în timpul adolescenței. „Tatăl meu m-a lăsat de capul meu, era un tip genial, veneam de la fotbal transpirat, cu hainele rupte, nimeni nu-mi spunea nimic”²¹, povestea Celibidache, amintindu-și că „toată ziua nu făceam altceva decât fotbal”. În copilărie practicasе acest sport la clubul „Macabi”^{**} din Iași, pasiune despre care a vorbit cu mândrie toată viața sa, glumind chiar că a devenit muzician din cauza unei leziuni la menisc, dobândite în timpul unui meci și pentru care a trebuit să fie operat.

Fiind membru al unui club sportiv evreiesc, a fost și martor, în 1923, la un incident cu caracter antisemit, care s-a transformat într-o bătaie generalizată între studenții creștini din Râpa Galbenă, unde se afla căminul lor, și tinerii evrei „Macabei” din cartierele Socola și Nicolina. De data aceasta, polițiștii au fost de partea evreilor, își amintea în 1975 jurnalistul Beno Baruch, unul dintre participanții la întâmplare, „căci fiul prefectului de poliție din vremea aceea, colonelul”^{**} Celibidache, era membru... la Macabi. Este vorba de actualul dirijor de reputație mondială, Sergiu Celibidache. Agenții forței publice văzând pe fiul prefectului alături de noi, au folosit bastoanele contra studenților scandalagii”^{.22}

În ceea ce privește muzica, tot tatăl său pare să fi fost cel care i-a stârnit interesul. „M-a dus tata la un concert, era un

nesfârșitele sale curse de-a lungul claviaturii” (Klaus Umbach, *Celibidache - celălalt maestru*, Editura Vivaldi, București, 1998, p. 80).

* Societatea de gimnastică, sport și muzică „Macabi” a tineretului evreu, constituită la Iași în noiembrie 1919. În cadrul clubului se practica baschet, fotbal, gimnastică și ping-pong.

** Adesea, în memorialistica vremii, i se atribuie lui Demostene Celibidache gradul de maior sau chiar de colonel de cavalerie, însă potrivit dosarului său militar a fost trecut în rezervă pentru limită de vârstă cu gradul de căpitan.